

บทที่ ๒

ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดที่สำคัญในการศึกษา

ปัจจุบัน การพัฒนาประเทศไทยโดยเฉพาะประชาชนในชนบทไทยนั้นได้เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้มีความอยู่ดีกินดี และการพัฒนาที่จะสัมฤทธิ์ผลได้นั้นต้องพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมกัน ฉะนั้น จึงน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะพิจารณาลักษณะของการทำให้ทันสมัย (Modernization) ของคนในชนบท เช่น ความทันสมัยในแบบแผนการดำเนินชีวิต และความรู้สึกนึกคิด ว่าได้พัฒนาไปพร้อมกันหรือไม่อย่างไร มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามคำว่า "การทำให้ทันสมัย" (Modernization) แตกต่างกัน อาทิ Wilbert E. Moore ให้คำนิยามว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบดั้งเดิมมาเป็นระบบของเทคโนโลยี และการจัดองค์การอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่เจริญก้าวหน้าของเศรษฐกิจ จนกระทั่งมีความมั่นคงทางด้านการเมือง เช่นเดียวกับประเทศตะวันตก^๑ Everett M. Rogers ให้คำนิยามว่า การทำให้ทันสมัยหมายถึงกระบวนการที่บุคคลเปลี่ยนแปลงสภาพการดำเนินชีวิตจากแบบโบราณมาเป็นแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้น^๒ และมีนักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่า การทำให้ทันสมัยต้องไม่เริ่มต้นจากลักษณะหรือคุณสมบัติของสังคม แต่ต้องเริ่มต้นจากลักษณะหรือคุณสมบัติของปัจเจกชน^๓ เช่น Black นักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงได้ให้ความเห็นว่า ลักษณะของสังคมที่ทันสมัยคือ สังคมที่มีความก้าวหน้าในวิทยาการใหม่ ๆ ในสังคมเช่นนี้จะมีคนที่มีความรู้ ความสามารถ เข้าใจความ

^๑ Wilbert E. Moore, Social Change, (New Delhi : Prentice-Hall of India, 1965), p. 89.

^๒ Rogers with Svenning, Modernization among Peasants : The Impact of Communication. (New York : Holt, Rinehare and Winston 1969), p. 14.

^๓ เสถียร เขยประทับ, การสื่อสารและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยา-การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๗.

ลึกลับของธรรมชาติ และสามารถใช้วิทยาการใหม่ ๆ เพื่อประโยชน์ของงานของมนุษย์
 Mc Clelland ซึ่งเป็นทั้งนักเศรษฐศาสตร์และนักจิตวิทยา กล่าวว่าคุณภาพของคนที่ทันสมัยขึ้น
 อยู่กับการรู้จักการพึ่งตนเอง และการมีความตั้งใจจะทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุความสำเร็จ
 Anderson และ Shils เน้นถึงการพัฒนาความชำนาญและจิตใจที่คิดสร้างสรรค์ของคนในสังคม
 ส่วน Inkeles กล่าวว่า มีทัศนคติบางอย่างที่คนในสังคมที่ทันสมัยมีเหมือน ๆ กัน ทัศนคติที่ทันสมัย
 เหล่านี้คือ แนวโน้มที่จะยอมรับความคิดใหม่ ความพยายามที่จะใช้วิธีการใหม่ ๆ ความพร้อมที่จะ
 แสดงความคิดเห็น ความสนใจในปัจจุบันและอนาคตมากกว่าอดีต ความตรงต่อเวลา ความสนใจ
 ในการวางแผนและการจัดองค์การ การมองโลกในลักษณะที่คาดหมายหรือทำนายได้ ความเชื่อมั่น
 ในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความเชื่อในความยุติธรรมเป็นอาทิ Rogers และ Shoemaker
 นิยามคำว่า การทำให้ทันสมัยโดยมองในระดับจุลภาคว่า "การทำให้ทันสมัยคือ กระบวนการที่
 ปัจเจกชนเปลี่ยนจากวิถีชีวิตตามแบบประเพณี (หรือตามแบบดั้งเดิม) มาสู่วิถีชีวิตใหม่ที่สลับซับซ้อน
 ที่อาศัยวิทยาการที่ก้าวหน้าและที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว"^๑ สเตียร์ เขยประทับ^๒ ได้สรุปว่า

"การทำให้ทันสมัย เป็นกระบวนการที่ทำให้ปัจเจกชนหันเหออกจากแนวทางของการกระทำ
 ตามแบบประเพณี และเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงหรือการตัดแปลง
 สถานภาพปัจจุบันของปัจเจกชนให้ดีขึ้น"

อย่างไรก็ตาม ความแนวความคิดของ Alex Inkeles นั้น การที่คนจะมีลักษณะเปลี่ยน
 ไปสู่ความทันสมัยขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน คือ จากสภาพสิ่งแวดล้อมค่านิยมและ
 ทัศนคติตลอดจนโลกทัศน์โดยทั่วไป ปัจจัยภายนอกได้แก่ การทำให้เป็นเมือง (urbanization)
 การศึกษา (education) การสื่อสารมวลชน (mass communication) การทำให้เป็นอุตสาหกรรม
 (industrialization) และสังคมปึกคึกทางการเมือง (politicization) ส่วนปัจจัย
 ภายในได้แก่ค่านิยมทัศนคติและโลกทัศน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Everett M. Rogers
 ที่ว่า ปัจจัยที่ช่วยให้บุคคลมีความทันสมัยขึ้นอยู่กับการรู้หนังสือ (Literacy) การเปิดรับสื่อมวลชน

^๑ E. M. Rogers with F. F. Shoemaker, Communication of Innovations : A Cross-cultural Approach (New York : The Free Press, 1971), p. 10.

^๒ สเตียร์ เขยประทับ, การสื่อสารและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๘.

(Mass Media Exposure) การมีประสบการณ์ภายนอกสังคม (Cosmopolitaness) การ
 เข้าใจบทบาทของผู้อื่น (Empathy) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation)
 ความเชื่อถือโชคชะตา (Fatalism) การยอมรับนวัตกรรม (Innovativeness) ความรู้ทาง
 ด้านการเมือง (Political Knowledge) และความมุ่งหวัง (Aspiration) ของบุคคลนั้น
 ซึ่งจะเข้าใจได้ง่ายขึ้น เมื่อพิจารณาจากแผนภาพดังต่อไปนี้^๑

แผนภาพที่ ๑ พาราไดม์ ตามแนวความคิดของ Rogers ในเรื่องความทันสมัย

<u>Antecedents</u>	<u>Intervening</u>	<u>Consequences</u>
Literacy	Empathy	Innovativeness
Mass Media Exposure	Achievement	Political Knowledge
Cosmopolitaness	Motivation	Aspiration
	Fatalism	

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่า การรู้หนังสือ การเปิดรับสื่อมวลชน การมีประสบการณ์
 ภายนอกสังคม จะช่วยให้บุคคลมีความกล้าที่จะรับนวัตกรรม แสวงหาความรู้ทางด้านการเมืองและม
 ความมุ่งหวังในชีวิต ซึ่งเกิดขึ้นโดยแรงผลักดันทางจิตวิทยาอันได้แก่ การเข้าใจบทบาทของผู้อื่น
 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และความเชื่อถือโชคชะตา ทำให้บุคคลนั้น เปลี่ยนเป็นคนทันสมัย (modern
 man)

จากแนวคิดทั้งของ Inkeles และ Rogers แสดงให้เห็นว่าการทำให้เป็นคนทันสมัยนั้น
 ไม่เพียงแต่อาศัยปัจจัยทางด้านภายนอกเท่านั้น ยังต้องอาศัยปัจจัยภายใน (จิตใจ) เป็นแรงผลักดัน
 ทำให้บุคคลนั้นกลายเป็นคนทันสมัย นั่นคือ "แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์" ซึ่งเป็นแรงจูงใจทางสังคม
 ประการหนึ่งและเป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากการคาดหวังของบุคคล Murray^๒ กล่าวถึงความ

^๑ Everett M. Rogers and Lynne Svennings, Modernization among Peasant : The Impact of Communication (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1969), p. 50.

^๒ Murray, cited by Doun Byrne and Manshall L. Hamilton, An Introduction to Personality : A Research Approach (New York : Hall, Inc., Englewood Cliff, 1966), p. 246.

ต้องการสัมฤทธิ์ (Achievement Need) ว่าเป็นความต้องการที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน เป็นความต้องการทางจิตใจของมนุษย์ที่จะเอาชนะอุปสรรคกระทำสิ่งยาก ๆ ให้ประสบผลสำเร็จ กล่าวคือ มีความปรารถนาที่จะได้รับผลสำเร็จในกิจกรรมต่าง ๆ มีความต้องการที่จะเป็นผู้นำในการทำงานอย่างอิสระ มีความเพียรพยายามที่จะสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายอันสูงเด่นที่ตั้งไว้ พฤติกรรมของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงคือ ชอบทำสิ่งที่ยากคิดต่อกันไปเป็นระยะยาวนาน มีความมุมานะ และรู้สึกสนุกกับกิจกรรมนั้น ๆ และบุคคลจะมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงหรือต่ำจะแสดงออกมาให้เห็นในรูปของพฤติกรรมของแต่ละคน Lindgren^๑ กล่าวว่าบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะมีความทะเยอทะยาน (Ambition) มีการแข่งขัน (Competitiveness) และมีความพยายามที่จะปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น (Self-Improvement) เป็นรากฐาน นอกจากนี้ McClelland^๒ ได้ให้คำจำกัดความของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ว่าหมายถึง ความปรารถนาที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยพยายามแข่งขันกับมาตรฐานอันดีเลิศ หรือพยายามทำดีกว่าบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นองค์ประกอบที่ผลักดันให้บุคคลต้องการมีสถานภาพสูงขึ้น มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น มีความต้องการความสำเร็จสูงขึ้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างให้ประเทศมีพัฒนาการอย่างรวดเร็วขึ้นหากคนในประเทศนั้นมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในระดับสูง โดยที่ McClelland^๓ ได้ทำการศึกษาถึงสังคมสมัยใหม่ว่าปัจจัยที่ทำให้มีความทันสมัยของบุคคลหรือของกลุ่มคนมากหรือน้อยนั้น คือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) โดยที่ McClelland โดยทำการศึกษาคนในสังคมที่มีความเป็นเมืองแล้วและเน้นในด้านของการพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ก็จะเป็นคนทันสมัยมากและเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurship) ที่ดีด้วย ในทางตรงข้ามถ้าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ก็จะเป็นคนทันสมัยน้อย และมีลักษณะเป็นผู้ประกอบการต่ำ ซึ่งแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นบุคคลิกภาพอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคล ทำให้บุคคลเกิดความปรารถนาที่จะให้ตนเอง

---

^๑ Henry C. Lindgren, Psychology in the Classroom (New York : John Wiley and Sons, Inc., 1967), p. 31.

^๒ David C. McClelland. The Achievement Motive (New York : Appleton-Century Croffs Inc., 1953), pp. 110-111.

^๓ David C. McClland. The Achievement Society. (New York : The Free Press, 1967), pp. 74-85.

ประสบความสำเร็จในเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามมาตรฐานที่ชัดเจน หรือ เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ โดยพยายามหาทุกวิถีทางที่จะให้บรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ McClelland ได้ตรวจสอบพฤติกรรมของผู้ต้องการสัมฤทธิ์ผล ได้พบคุณสมบัติดังนี้

๑. กล้าเสี่ยงพอสมควร (Moderate risk Taking) มีการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยวใช้ความสามารถ ไม่อาศัยโชคชะตา
๒. มีพลัง (Energetic) และ/หรือมีการกระทำแปลก ๆ ใหม่ ๆ อันจะทำให้ตนรู้สึกว่าการประสบความสำเร็จ
๓. ความรับผิดชอบในตนเอง (Individual Responsibility) จะมีความหมกมุ่นพยายามที่จะทำงานให้สำเร็จ เพื่อความพึงพอใจ และทนไม่ได้ที่จะละทิ้งงานไปครึ่ง ๆ กลาง ๆ กระทำเพื่อตนเองมิใช่เพื่อผู้อื่น
๔. ต้องการทราบแน่ชัดว่า การตัดสินใจของตนมีผลอย่างไร (Knowledge of Results of Decision) เมื่อทราบผลแล้วก็จะพยายามทำให้ดีขึ้นกว่าเดิมอีก
๕. การคาดการณ์ล่วงหน้า (Anticipation of Future Possibilities) มีการวางแผนล่วงหน้าระยะยาว
๖. มีความชำนาญในการจัดระบบงาน (Organizational Skills) เช่น รู้จักเลือกผู้ร่วมคิดแก้ปัญหา เพื่อความสำเร็จตามมาตรฐานที่ตั้งไว้

ยิ่งกว่านี้ บุคคลใดเป็นผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงหรือต่ำ อาจดูได้จากการทำงานของเขา ซึ่ง McClelland^๑ ได้กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงไว้ดังนี้

๑. จะพยายามกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จมากกว่า เพื่อหลีกเลี่ยงความล้มเหลว
๒. เลือกงานที่เหมาะสมและเป็นไปได้ตามความสามารถ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จไปด้วยดี

---

^๑ David C. McClelland and David C. Winter. Motivation Economic Achievement (New York : The Free Press, 1969), p. 104.

๓. งานทุกอย่างจะสำเร็จได้ด้วยความตั้งใจและจริงใจของตนเอง ไม่ใช่เพราะโอกาสอำนวยให้
๔. จะทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายและมีคุณภาพโดยไม่คิดถึงรางวัลหรือชื่อเสียงของตนเอง

และจากทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของ Atkinson นั้น การแสดงพฤติกรรมของบุคคลต่อความสำเร็จในงานนั้น จะขึ้นอยู่กับการตีค่าหรือผลประโยชน์ที่พึงจะได้จากการกระทำ กล่าวคือ จะเกิดแรงจูงใจที่จะหลีกเลี่ยงความล้มเหลว โดยที่การทำงานใดก็ตามของคนเรามีแนวโน้มอยู่ ๒ ประการคือ ทำเพื่อมุ่งหวังความสำเร็จและทำเพื่อหลีกเลี่ยงความล้มเหลว ฉะนั้นคนที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง จะมีลักษณะมุ่งหวังเพื่อความสำเร็จมากกว่าหลีกเลี่ยงความล้มเหลว

อย่างไรก็ดี McClelland ได้แสดงข้อคิดเห็นว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มีส่วนสัมพันธ์กับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และได้เสนอแนะนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ ๓ ประการ คือ

๑. จะต้องพยายามทำให้คนคลายความเชื่อมั่นความยึดมั่นในชนบทรรมนิยมประเพณี และหันมาเอาใจใส่รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ๆ
๒. จะต้องพยายามทำให้ทุกคนมีความต้องการสัมฤทธิ์ผลสูง
๓. จะต้องพยายามใช้บุคคลที่มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลสูงให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

นอกจากนี้ McClelland ได้เสนอวิธีสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้ ๔ ประการดังนี้^๑

๑. กำหนดจุดมุ่งหมายและพยายามทำให้สำเร็จเป็นขั้น ๆ ไปเพราะงานบางอย่างต้องมองค้ประกอบหลายอย่างไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ในคราวเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องตั้งจุดมุ่งหมายเป็นขั้นตอนและพยายามทำขั้นตอนให้สำเร็จแล้วจึงดำเนินขั้นตอนใหม่ต่อไป
๒. ศึกษาและเลียนแบบจากตัวอย่างที่ดี โดยศึกษาจากบุคคลที่ประสบผลสำเร็จ

^๑ ธีรล อาราโกชน์. จิตวิทยาสังคม. (กรุงเทพฯ : บำรุงสาสน์, ๒๕๒๔),

ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างแรงจูงใจ ทำให้งานที่จะทำประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

๓. สร้างลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน ทำด้วยความตั้งใจ ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข ข้อบกพร่องของงานอยู่เสมอจนกระทั่งเกิดความเคยชิน เป็นลักษณะนิสัยและ เป็นผู้รับผิดชอบต่องานยิ่งขึ้น

๔. มีความเพียรพยายามและไม่ทอดย้อต่ออุปสรรค เมื่อพบอุปสรรคก็ถือว่าเป็นสิ่งธรรมดาและเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้ทำงานต้องขจัดอุปสรรคนั้น ๆ ให้หมดไป

จากแนวความคิดของ McClelland เกี่ยวกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่กล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีปัจจัยที่มีความสำคัญ และควรนำมาศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทำให้ทันสมัยก็คือ "การปลีกตัวออกจากสังคม" (Alienation) ความรู้สึกไร้อำนาจ (Powerlessness) ซึ่ง Everett M. Rogers ได้กล่าวถึง "ความรู้สึกไร้อำนาจ" (Powerlessness) ว่า "อาจจะเป็นเหตุผลประการหนึ่งสำหรับความล้มเหลวในโครงการพัฒนาชนบท สำหรับกลุ่มชาวนา^๑ ซึ่ง Rogers ได้เสนอว่า ควรนำแนวความคิดนี้มาศึกษาเกี่ยวกับการทำให้ทันสมัยด้วย^๒ เกี่ยวกับเรื่องนี้ Marx ได้แบ่งการปลีกตัวออกจากสังคม (Alienation) ออกเป็น ๔ ประเภทด้วยกันคือ^๓

๑. การปลีกตัวออกจากสังคม เป็นผลจากการทำงานที่เกิดจากผลของงาน (ในทัศนะของ Marx หมายถึง การปลีกตัวออกจากสังคมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ) เมื่อผู้ผลิตหรือผู้ทำงาน "สูญเสีย" ผลผลิตอันเกิดจากแรงงานของตนเอง ซึ่งต่อมากการสูญเสียเช่นว่านี้ได้กลายเป็นสิ่งที่มาต่อต้านเขาในรูปของแรงผลักดันจากภายนอก การปลีกตัวออกจากสังคมในความหมายนี้เป็นเงื่อนไขของทั้ง "การสูญเสีย" และภาวะจำยอม จึงทำให้เกิดความรู้สึกว่า มนุษย์ไม่ใช่ผู้ที่ควบคุมธรรมชาติ ไม่ใช่ผู้ที่สามารถกำหนดให้ธรรมชาติ เป็นไปอย่างที่ต้องการได้ แต่ธรรมชาติหรือเทคโนโลยี ซึ่งมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมาจะเป็นผู้ควบคุมมนุษย์ในรูปของแรงผลักดันที่เป็นอัตโนมัติ และไม่เคยปรากฏมาก่อน เราอาจยกตัวอย่างได้ เช่น ภาวะความแห้งแล้งตามธรรมชาติ ทำให้

^๑ Rogers and Svenning, *Modernization among Peasants...*, p. 378.

^๒ Ibid., p. 38.

^๓ Karl Marx, Early Writings.. Translated by T.B. Bottomore (London : Watts, 1963), p. 124.

ไร่นาของชาวนา เกิดความเสียหาย

๒. การปลีกตัวออกจากสังคม ที่เกิดจาก "การกระทำกำรผลิต" จาก "แรงงานในฐานะที่เป็นกิจกรรมแห่งชาติ" การทำงานได้กลายเป็น "สิ่งภายนอก" "สิ่งแปลกที่ไม่เคยมีมาก่อน" และไม่ใช่ เรื่องของมนุษย์โดยตรงอีกต่อไปแล้ว ซึ่งตามแนวความคิดของ Marx กล่าวว่านี่คือลักษณะอันสำคัญของการเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง (Self Alienation) ยกตัวอย่างเช่น วิทยาการทางด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้เกษตรกรเห็นว่าเป็น เรื่องของเครื่องจักรที่ทำให้ผลผลิตดีขึ้น

๓. การปลีกตัวออกจากสังคม ที่เกิดจากความ เป็นมนุษย์และมนุษย์ได้แยกตัวคนออกไปจากการกระทำการผลิต โดยใช้แรงงานและกิจกรรมของตนเอง การแยกดังกล่าวทำให้ไม่สามารถที่จะหาประสบการณ์ให้ตนเอง เช่นมนุษย์หิง เป็นได้. "แรงงานที่ถูกตัดออกไปก็คือ การแยกร่างกายของมนุษย์ออกไป เช่นเดียวกับแยกธรรมชาติภายนอกและแยกความมีชีวิตและจิตใจของมนุษย์ออกไป ซึ่งจะทำให้เกิดมีมนุษย์ที่มีความ เป็นมนุษย์ลดน้อยลงทั้งทางร่างกายและจิตใจ เช่น ความเจริญทางวัตถุมากขึ้น การเอารัดเอาเปรียบก็ตามมา ทำให้เกษตรกรหันหลังให้กับความเจริญของวัตถุมาใช้แรงงานที่มีอยู่ เป็นต้น

๔. การปลีกตัวออกจากสังคม อันเกิดจากความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อบุคคลรอบ ๆ ตัว จากแนวความคิดของ Marx ดังกล่าว สรุปได้ว่า การที่มนุษย์จะเกิดความรู้สึกที่เรียกว่า "การปลีกตัวออกจากสังคม" (Alienation) นั้น เกิดขึ้นเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านอุตสาหกรรมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์ถูกควบคุมโดยเครื่องจักร มนุษย์จะรู้สึก เป็นปฏิปักษ์ต่อสิ่งเหล่านี้ และทำให้เกิดความรู้สึกอยากปลีกตัวออกไปจากสังคมที่ตนเองอยู่

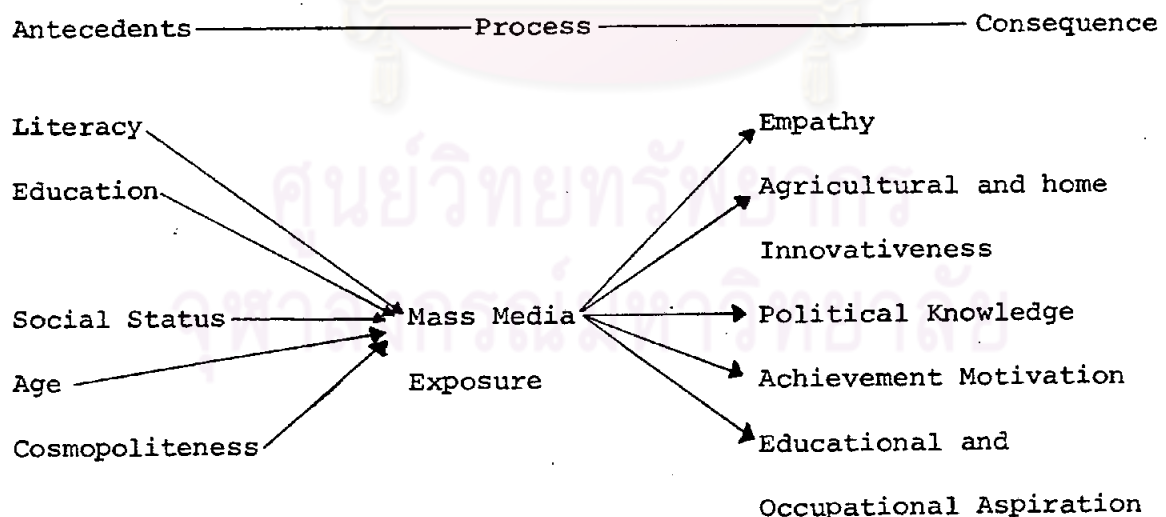
ในระยะหลัง ๆ มีนักวิชาการหลายท่าน อาทิ เช่น Seeman Oslen เป็นต้น ได้ศึกษาทัศนคติและความคิดในทำนองเดียวกัน ซึ่งทำให้สามารถแยกประเภทของความรู้สึกในทำนองเดียวกันนี้ออกไปได้อีกหลายประการ เช่น ความรู้สึกไร้ความหมาย (Meaninglessness) ความรู้สึกไร้บรรทัดฐาน (Normlessness) ความรู้สึกไร้อำนาจ (Powerlessness) ความรู้สึกโดดเดี่ยว (Isolation) เป็นต้น ว่าเป็นอุปสรรคต่อความทันสมัยการสื่อสารหรือการยอมรับนวัตกรรมใหม่ ๆ ศิลปวิทยาการทันสมัย เป็นต้น

ดังนั้น การที่บุคคลจะพัฒนาเป็นคนสมัยใหม่ (modern man) นั้นจะต้องมีคุณสมบัติทางจิตวิทยา หรือความรู้ลึกลับที่คิดทัศนคติและพฤติกรรมบางอย่าง คุณสมบัติเช่นนี้บางครั้งก็เรียกว่า "Modernity" และกระบวนการที่ทำให้บุคคลพัฒนาจนมีคุณสมบัติเช่นนี้ เรียกว่า "Modernization"^๑

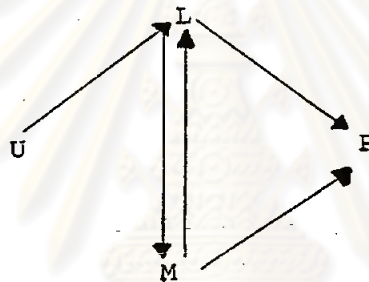
ส่วนแนวคิดของ Rogers เป็นเรื่องบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อความทันสมัยโดยที่ทำการศึกษารoles ของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นปัจจัยซึ่งอยู่ระหว่างกลางหรือตัวแปรแทรก (Intervening variable) นั้น สรุปได้ว่า การเปิดรับสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนมีความทันสมัย ทั้งนี้มีขั้นตอนของความเป็นคนทันสมัย ดังนี้ บุคคลที่รู้หนังสือมีการศึกษาดี มีสถานภาพทางสังคมสูง มีอายุพอสมควร และมีประสบการณ์ภายนอกสังคม จะเปิดรับสื่อมวลชน และจากการเปิดรับสื่อมวลชนนี้เอง นำมาสู่ความเป็นคนทันสมัย คือ สามารถที่จะเข้าใจบทบาทของผู้อื่นได้ มีความกล้าที่จะยอมรับนวัตกรรม มีความรู้ทางด้านการเมือง มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และมีความมุ่งมั่นหวังในด้านการศึกษา และอาชีพด้วย ซึ่งจากพาราไดม์ต่อไปนี้แสดงให้เห็นว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสำคัญต่อการทำให้ทันสมัย

แผนภาพที่ ๒ พาราไดม์ตามแนวความคิดของ Rogers ในเรื่องบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อความทันสมัย

^๑ บุญเลิศ ศุภคิดลภ, "สื่อสารมวลชนและการพัฒนาประเทศ : วิเคราะห์เชิงทฤษฎีและวิจัย", วารสารธรรมศาสตร์ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๐) : ๑๐.

สำหรับ Daniel Lerner ผู้ซึ่งทำการศึกษาระดับอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดการพัฒนาในประเทศทางตะวันออกกลางในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ได้เสนอแนวความคิดว่า^๑ การขยายตัวของชุมชนจนกลายเป็นเมือง (Urbanization) จะช่วยให้เกิดการพัฒนาศึกษาทางด้านการศึกษา การเรียนรู้ กล่าวคือระดับการเรียนรู้หนังสือสูงขึ้น ยังผลให้เกิดการเปิดรับสื่อมวลชนแพร่หลายมากขึ้นและในทำนองเดียวกันเมื่อชุมชนมีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี เช่น เทคโนโลยีอันเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น สังคมจะขยายขอบข่ายของสื่อมวลชน และการขยายตัวของสื่อมวลชนนี้เองจะช่วยยกระดับการเรียนรู้หนังสือมากขึ้นด้วย ซึ่งจะกระตุ้นให้ความสนใจและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองมากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจัดว่า เป็นเป้าหมายสำคัญของสังคมสมัยใหม่ นั่นคือ Daniel Lerner ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลของสื่อ (Media effects) ในกระบวนการพัฒนาโดยเสนอเป็นแบบจำลองดังนี้

U = Urbanization	=	สภาพของความเป็นเมือง
L = Literacy	=	สภาพการรู้หนังสือ
M = Mass Media Exposure	=	การเปิดรับสื่อมวลชน
P = Political (and Economic participation)	=	การมีส่วนร่วมทางการเมืองและเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ Alex Inkeles ได้ศึกษาความทันสมัยในทางจิตวิทยา คือ ลักษณะภายใน ความคิดและทัศนคติของบุคคล โดยทำการศึกษเปรียบเทียบกลุ่มคน ๔ กลุ่มในประเทศที่กำลังพัฒนา ๖ ประเทศ อันได้แก่ กลุ่มที่ทำการกสิกรรม กลุ่มที่เพิ่งจะเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ ๆ กลุ่มที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมานานแล้ว และกลุ่มที่อยู่ในเขตชุมชนเมืองแต่

^๑ Daniel Lerner, The Passing of Traditional Society :
Modernizing the Middle East (New York : The Free Press, 1968) p. 60.

ไม่ได้ทำงานอุตสาหกรรม Inkeles ได้เสนอแนวความคิดในเรื่องการทำให้ทันสมัย โดยอาศัย การวิเคราะห์ตัวบุคคลหรือปัจจัยภายใน และปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ดังนี้คือ^๑

ก) การวิเคราะห์ตัวบุคคลหรือปัจจัยภายใน

๑. ความพร้อมในการยอมรับประสบการณ์ใหม่ หากบุคคลมีความพร้อมในเรื่องนี้มาก เขาก็จะเป็นคนทันสมัยมากขึ้น เช่น การใช้เมล็คพันธุ์ชนิดใหม่หรือการใช้ปุ๋ย การทำความรู้จักกับคนแปลกหน้า เป็นต้น

๒. ความพร้อมในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หากมีการยอมรับในเรื่องนี้ แสดงว่าเป็นคนทันสมัย

๓. ความเจริญทางความคิด หากบุคคลสามารถคิดอย่างมีเหตุผลกับสถานการณ์ หรือสภาพแวดล้อมตัวเขาโดยเป็นตัวของตัวเอง และสามารถคิดถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว แม้จะไม่ได้เกิดในชุมชนนั้น ถ้าหากเราสามารถทำให้ความคิดนั้นกว้างไกลออกไปได้ ก็จะเป็นคนทันสมัยได้

๔. การรับทราบข่าวสาร บุคคลที่ทันสมัยจะต้อง เป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นที่จะรับทราบข่าวสารเสมอ

๕. เวลา บุคคลที่ทันสมัยควรอยู่ในโลกของปัจจุบัน คิดถึงอนาคตมากกว่าคิดถึงอดีต

๖. ความมีประสิทธิภาพเกี่ยวกับ เรื่องความสามารถที่จะ เรียนรู้และควบคุมสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับตัวของเขาได้ มีเป้าหมายในชีวิตเป็นของตนเอง มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตัวเอง ทั้งเมื่ออยู่คนเดียวและเมื่ออยู่กับบุคคลอื่น

๗. การวางแผน คนที่ทันสมัยจะต้องเป็นคนรู้จักวางแผนระยะยาวทั้งในด้านกิจกรรมของชุมชน และในด้านชีวิตส่วนตัวของเขาเองด้วย

^๑ Alex Inkeles and David Horton Smith, Becoming Modern : Individual Change in Six Developing Countries, 2d ed. (Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1967), pp. 19-32.

๘. ความเชื่อในเรื่องสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล

๙. มีค่านิยมที่ดีต่อการใช้ทักษะในสาขาอาชีพ และยอมรับด้วย

๑๐. ความมุ่งหวังทางการศึกษาและทางด้านอาชีพ คนที่ทันสมัยจะสนใจศึกษา
ต่อในระดับสูง มีความต้องการให้บุตรของตนเองประกอบอาชีพที่เข้ากับวิถีชีวิตแบบใหม่ด้วย

๑๑. ความตระหนักและเคารพในตัวของคุณคณอื่น ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานะที่
สูงหรือต่ำกว่า ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนทันสมัย

๑๒. ความเข้าใจในเรื่องการผลิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเข้าใจของคุณคณในเรื่อง
เรื่องการผลิตในในระดับต่ำเกี่ยวกับ เรื่องของการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม

ข) การวิเคราะห์ในเรื่องปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ

๑. ระบบเศรษฐกิจและระบบครอบครัว ซึ่งคงมีอยู่แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง
ไปสู่สังคมอุตสาหกรรม

๒. ลิทธิสตรีจะมีมากขึ้น ทศนคติของผู้ชาย เปลี่ยนไปยอมรับสถานภาพและลิทธิ
สตรีเท่าเทียมกับผู้ชาย

๓. การควบคุมการเกิดและการจำกัดขนาดครอบครัวให้เล็กลง

๔. ความเชื่อในศาสนาจะลดลง เมื่อพัฒนาทางการศึกษา มีความเชื่อในหลัก
ทางวิทยาศาสตร์ มีประสบการณ์มากขึ้น

๕. การสื่อสารทั้งในรูปของสื่อมวลชนและไม่ใช้สื่อมวลชน ในสังคมที่ทันสมัยจะ
เชื่อสื่อมวลชนมากกว่า เชื่อถือประเพณีอื่น

๖. การให้ความเคารพในตักผู้สูงอายุหรือการเคารพในอาวุโสจะยังไม่หมดไป
จากบุคคลที่อยู่ในสังคมอุตสาหกรรม

๗. การเมือง คนที่ทันสมัยในเรื่องอื่น ๆ มักจะมีความทันสมัยในเรื่องการเมือง

ด้วย

๘. การบริโภคน คนที่ทันสมัยจะรู้จักบริหารการใช้จ่ายการซื้อของใช้ดีกว่าคนที่ทันสมัยน้อยกว่า

๙. การจัดช่วงชั้นทางสังคม คนที่ทันสมัยเชื่อว่า การเคลื่อนย้ายทางสังคม (Social mobility) เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ทั้งสำหรับตัวเองและสำหรับบุตรในอนาคต ไม่จำเป็นต้องไปอยู่ที่ทุก ๆ คนจะอยู่ในสถานภาพเดิมตลอดไปต้องมีการเปลี่ยนแปลง

๑๐. ความผูกพันกับงาน คนที่ทันสมัยแล้วจะยอมรับการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าคนที่ทันสมัยน้อยกว่า ซึ่งอาจจะไม่ผูกพันกับงาน เช่น มาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมชั่วคราวเท่านั้น

พร้อมกันนี้ Inkeles^๑ ยังได้เสนอแนวคิดในเรื่องปัจจัยภายนอกที่ทำให้บุคคลมีความทันสมัยอีกด้วย ซึ่งควบคู่กับปัจจัยภายใน ดังได้กล่าวมาแล้ว ปัจจัยภายนอกได้แก่ การทำให้เป็นเมือง (Urbanization) การศึกษา (Education) การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) การทำให้เป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) และกระบวนการทางการเมือง (Politicization) ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่ตัวบุคคลจะต้องประสบ ดังนั้น การได้ประสบการณจากสิ่งเหล่านี้ จะเป็นสิ่งหนึ่งช่วยให้เป็นคนทันสมัยขึ้นมาได้

สรุปจากทฤษฎีของ Rogers เห็นได้ว่าการเปิดรับสื่อมวลชนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดคุณลักษณะบางประการของความทันสมัย เช่น ความเข้าใจบทบาทของผู้อื่น ความรู้ทางการเมือง และความกระตือรือร้นทางการศึกษาและอาชีพ ซึ่งพอเป็นแนวทางในการศึกษาว่า สื่อมวลชนน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งของคุณลักษณะโดยส่วนรวมของความทันสมัยด้วย และจากทฤษฎีของ Lerner เห็นได้ว่า สภาพการรู้หนังสือและการเปิดรับสื่อมวลชนเป็นปฏิกริยาซึ่งกันและกัน ส่วนทฤษฎีของ Alex Inkeles เห็นได้ว่า คุณลักษณะของความทันสมัยประกอบด้วยปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน โดยที่ปัจจัยภายนอกนั้น สื่อสารมวลชนก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดคุณลักษณะของความทันสมัยด้วย ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ การปลีกตัวออกจากสังคม การเข้าในบทบาทของผู้อื่น การเชื่อถือโชคชะตา เป็นต้น ซึ่งต่างมีส่วนก่อให้เกิดคุณลักษณะของความทันสมัยได้ ซึ่งจากทั้ง ๓ ทฤษฎีนี้ เป็นแนวทางในการศึกษาว่าทั้งการเปิดรับสื่อมวลชนและความทันสมัยจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสภาพสังคมของเกษตรกรอย่างไร

^๑ Myron Weiner (ed.), Modernization : The Dynamics of Growth, 3 d ed. (New York : Basic Books, Inc. Publishers, 1966), pp. 139-140.

แนวความคิด เกี่ยวกับการสื่อสารกับการพัฒนา

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนามีผู้ให้คำจำกัดความต่าง ๆ กัน อาทิ "การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างหนึ่งที่มีความคิดใหม่ถูกนำเข้าสู่ระบบสังคม ทั้งนี้เพื่อเพิ่มรายได้ต่อหัวให้สูงขึ้น และปรับปรุงระดับการดำรงชีวิตให้ดีขึ้นโดยผ่านกรรมวิธีการผลิตที่ทันสมัยกว่า และการจัดองค์การทางสังคมที่มีสมรรถภาพดีกว่า การพัฒนาเป็นการปรับปรุงให้ทันสมัยในระดับระบบสังคม"^๑ เมื่อวิเคราะห์คำว่า Development แล้ว เป็นกระบวนการที่มีลักษณะดังต่อไปนี้^๒

๑. เป็นกระบวนการในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทาง เศรษฐกิจและสังคม
๒. มุ่งให้เกิดความเสมอภาค (Equity) กันในสังคมทั้งทาง เศรษฐกิจและสังคม
๓. สร้างการกระจายอย่างทั่วถึงขึ้นใหม่ (redistribution) ทั้งเรื่องรายได้ของคนในชุมชนให้มีช่องว่างแตกต่างกันน้อยที่สุด รวมทั้งการกระจายบริการที่รัฐพึงจะให้แก่ประชาชนไปสู่ชนบทให้มากและใกล้เคียงกับในเมืองยิ่งขึ้น

ส่วนรายงานของเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ เรื่อง The Development Decade : Proposal for Action 1962 ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาว่า คือการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพความจำเป็น สุขภาพความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ได้รับการยอมรับค่อนข้างแพร่หลายในหมู่นักวิชาการและผู้รู้ผู้เลื่องทางด้าน การพัฒนา และเมื่อนำแนวความคิดดังกล่าวไปประยุกต์กับเรื่องใดก็จะเป็นการพัฒนาในเรื่องนั้น เช่น การพัฒนา เศรษฐกิจ การพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาชุมชน การพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

คำว่า "Development" แปลความหมายได้ ๒ ประการคือ ประการแรก แปลว่าพัฒนา หรือการพัฒนา หมายถึงการเปลี่ยนแปลงซึ่ง เป็นความเจริญเติบโตไปในทิศทางที่พึงปรารถนา

^๑ E. M. Rogers with F. F. Shoemaker, Communication of Innovations : A Cross-cultural Approach (New York : The Free Press, 1971), pp. 10-11.

^๒ ดร. ดิเรก ฤกษ์ห่วย, "การพัฒนาชนบทของประเทศไทย (๒๕๐๔-๒๕๒๐) ผลสำเร็จปัจจัยเกี่ยวข้องและปัญหา" รายการการประชุมทางวิชาการครั้งที่ ๑๘, หน้า ๓๒.

คือ Change+Growth^๑ โดยที่การพัฒนานั้นมีค่าต่าง ๆ ที่ใช้เกี่ยวข้องกันอยู่ อาทิ Change (การเปลี่ยน, การเปลี่ยนแปลง) Growth (ความเจริญก้าวหน้า ความเจริญเติบโต) และ Modernization (การทำให้เกิดสภาพทันสมัย) เป็นต้น ส่วนอีกความหมายหนึ่ง แปลว่าพัฒนาการ ซึ่งได้แก่ การเปลี่ยนแปลง การคลี่คลายขยายตัวจากจุดเริ่มต้นหรือตั้งแต่จุดที่เริ่มพิจารณาจนถึง จุดใดจุดหนึ่งจนถึงสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือ เป็นการเปลี่ยนแปลงคลี่คลายขยายตัวของเรื่องใด เรื่องหนึ่งในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง เช่น พัฒนาการวัยเด็ก วัยรุ่น พัฒนาการของระบบการ ศึกษาไทยในรอบ ๑๐๐ ปี พัฒนาการของการขนส่งในประเทศไทย เป็นต้น

จากข้อจำกัดความดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า "การเปลี่ยนแปลง" เป็นแกนกลางใน การพัฒนา เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงหมายถึงสภาวะของการเคลื่อนไหวในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ในเวลาเดียวกันหรือต่างเวลากันจากเวลาหนึ่งถึงอีกเวลาหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงไม่ ได้สะท้อนให้เห็นถึงด้านบวกของการเคลื่อนไหว (ทางวัตถุและ/หรือทางจิตใจ) แต่เพียงอย่าง เดียว แต่สะท้อนให้เห็นถึงด้านลบของการเคลื่อนไหวด้วย^๑ บางครั้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงโดย ปราศจากการพัฒนา ส่วนทิศทางการเปลี่ยนแปลงนั้น ถ้าจะก่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นแล้วจำเป็นต้อง เป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพความจำเป็น เกิดความเจริญก้าวหน้าโดยหลักการแล้ววิธีการ เปลี่ยน- แปลงต่าง ๆ อาจแบ่งออกเป็นลักษณะสำคัญได้ ๓ ประการ คือ^๒

๑. การเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะค่อย เป็นค่อยไป
๒. การเปลี่ยนแปลงที่เริ่มต้นจากจุดสำคัญ ๆ ของระบบที่ต้องการให้เกิดการ เปลี่ยน- แปลง

^๑ อุทัย บุญประเสริฐ, การศึกษาและการพัฒนาประเทศแนวความคิดพื้นฐาน. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖.

^๒ P. R. R. Sinha, "Towards a Definition of Development Communication." paper presented at Study Seminar on Development Communication organized by AMIC, Singapore, April 1976, pp. 1-2.

^๓ อุทัย บุญประเสริฐ, การศึกษาและการพัฒนาประเทศแนวความคิดพื้นฐาน. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖.

๓. การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว หรืออาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง

นักสังคมวิทยาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีหลายรูปแบบ เช่น วัฒนาการปฏิวัติ^๑ แพร่กระจาย^๒ การรับเอาวัฒนธรรม (acculturation)^๓ การเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่ (modernization)^๔ การเปลี่ยนให้เป็นอุตสาหกรรม (Industrialization)^๕ การเปลี่ยนให้เป็นเมือง (urbanization)^๖ และการเปลี่ยนให้เป็นแบบราชการ (Bureaucratization)^๗ โดยเฉพาะในสิ่งที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่นั้น เป็นการแปลงรูปจากสังคมจารีตมาเป็นสังคมปัจจุบัน หรือเป็นอุตสาหกรรมก็ได้ และการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่มี ๓ รูปแบบคือ แบบอุตสาหกรรม แบบรับเอาวัฒนธรรม และแบบแนะนำให้เปลี่ยน

^๑ Luther P. Gerlach and Virginea H. Hine, Lifeway Leap : The Dynamics of Change (Minneapolis : University of Minnesota Press, 1973); Mark N. Hagopian, the Phenomenon of Revolution (New York : Dodd, Mead, 1974).

^๒ Everett M. Rogers and F. Floyal Shoemaker. Communication of Innovations : A Cross-Cultural Approach, 2d. ed. (New York : Free Press, 1973).

^๓ Alan R. Beals, George Spindler and Louis Spindler, Culture in Process, 2d. ed. (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1973).

^๔ S.N. Eisenstadt, Tradition, Change and Modernity (New York : Wiley, 1973).

^๕ William A. Founce and Willan H. Form, eds., Comparative Perspectives on Industrial Society (Boston : Little, Brown, 1969).

^๖ Paul Maadows, and Ephriam H. Mizruchi, eds., Urbanism, Urbanization and Change : Comparative Perspectives (Reading, Mass : Addison-Wesley, 1969).

^๗ Henry Jacoby, The Bureaucratization of the World. Trans. Eveline L. Kanes (Berkeley : University of California Press, 1973).

Tonnies (1877) ได้เสนอโมทัศน์ (Concept) ของสังคมที่กำลังเปลี่ยนผ่าน (Transitional) จากระบบประเพณีแบบดั้งเดิม (Tradition) ไปสู่ระบบทันสมัย (Modernity) โดยใช้คำว่า Gemeinschaft ไปสู่ Gesellschaft ซึ่งแปลได้ว่าประชาคม (Community) และสมาคม (Association Gemeinschaft) เป็นลักษณะของสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่ด้วยกัน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ติดต่อกันด้วยความต้องการและความผูกพันทางด้านจิตใจและมีความสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่น ส่วน Gesellschaft เป็นลักษณะไม่ถือเอาบุคคลเป็นสำคัญ การติดต่อเป็นไปเพื่อผลประโยชน์^๑ ในปี ๑๘๘๓ Durkheim เสนอผลงานของเขาในหนังสือ "The Division of Labor in Society" Durkheim กล่าวถึงสังคมที่ไม่มีการแบ่งแรงงานชัดเจนจะมีลักษณะ Mechanical Solidarity ส่วนการแบ่งแรงงานนั้นมีลักษณะทาง Organic Solidarity ทำให้มีอาชีพชำนาญเฉพาะอย่างเพิ่มขึ้น คำว่า Mechanical Solidarity คือประชากรมีความคล้ายคลึงกันในด้านความเชื่อความเห็นและการกระทำซึ่งสอดคล้องประสานสมานกัน ส่วน Organic Solidarity นั้น ประชากรไม่เหมือนกันทั้งความคิดและจิตใจมีความคิดเห็นและการกระทำต่าง ๆ กันไป^๒

E. M. Rogers ได้อธิบายว่า ระบบของสังคมที่สมาชิกยึดมั่นในระเบียบประเพณี มีลักษณะดังนี้คือ

๑. ประยุกต์วิทยา (Technology) ที่ไม่มีความซับซ้อน
๒. ระดับการอ่านออกเขียนได้และการศึกษาต่ำ
๓. ความสัมพันธ์ทางสังคมมีความคิดอยู่ภายในชุมชน
๔. เศรษฐกิจไม่ก้าวหน้า
๕. ไม่มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (non-empathy)^๓

^๑ Peter Worsley. Introducing Sociology. (Australia : Penguin Books, 1970), p. 257.

^๒ Ibid. p. 258.

^๓ Everett M. Rogers, Diffusion of Innovations (New York : The Tree Press, 1968), p. 61.

ส่วนสังคมที่กำลังจะเปลี่ยนภาวะไปสู่ความเป็นสังคมใหม่ หรือกระบวนการแห่งความเป็นสังคมสมัยใหม่ (The Process of Modernization) จะมีอาการแห่งความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้น อาทิ

๑. สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ความชำนาญหรือความถนัด เฉพาะอย่างมากขึ้น (more specialized)
๒. พื้นดินต่าง ๆ จะตกมาเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนมากขึ้น (individually owned)
๓. ความร่วมมือหรือความกลมเกลียวกันในสังคมที่มีอยู่ดั้งเดิม (Traditional social cohesion) จะอ่อนแอลง เนื่องจากครอบครัวต่าง ๆ จะถูกผลักดันเข้ามาสู่การปฏิบัติแบบของเศรษฐกิจการตลาด (market economy) เพิ่มมากขึ้นทุกที
๔. ประชากรในชนบทต่าง ๆ จะมีการเคลื่อนไหว เคลื่อนย้าย และเปลี่ยนอาชีพ โดยมีการอพยพไปสู่เมืองต่าง ๆ หรือแหล่งอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น^๑

ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนรูป (Transitional society) การสื่อสารมวลชนนับว่า ได้เข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดแนวคิดของประชาชนส่วนใหญ่ เพราะมีอัตราการกระตุ้นการรับรู้ของคนเรา ทำให้ความคิด ความเชื่อ เปลี่ยนแปลงไปตามความคิดและพฤติกรรมที่ได้เห็นหรือได้ยิน เมื่อการรับรู้เปลี่ยนแปลง มนุษย์ก็จะเปลี่ยนแปลง เมื่อมนุษย์เปลี่ยนแปลง สังคมก็จะเปลี่ยนไปได้ ดังนั้น สื่อมวลชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น

ระบบการสื่อสาร (Communication System) นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา E. M. Rogers ได้ยอมรับว่า เราสามารถนำการสื่อสารมาใช้เป็นเครื่องมือได้ โดยให้นำยามคำว่า การพัฒนา (Development) ว่าเป็น "รูปของการเปลี่ยนแปลงสังคม" ซึ่งเกิดจากการนำเอาแนวความคิดใหม่เข้ามาใช้ในระบบสังคม เพื่อช่วยเพิ่มรายได้ของประชาชนและ

^๑ สนิท สมัตการ, "การตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพของชาวนาในภาคกลาง." เอกสารสัมมนาทางด้านสังคมศาสตร์ ครั้งที่ ๑ หมายเลขที่ ๑๓, (ฉ.ป.ท., ม.ป.ป.) หน้า ๓-๔.

ยกระดับการครองชีพให้ดีขึ้นด้วยการอาศัยวิธีการผลิตสมัยใหม่ และการจัดองค์การทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ^๑ หรืออีกนัยหนึ่ง Rogers ได้แยกส่วนประกอบของกระบวนการพัฒนาเป็นสองด้าน คือ เศรษฐกิจ (รายได้ของประชาชน) และด้านสังคม (ระดับความเป็นอยู่) โดยที่การเปลี่ยนแปลงสังคมแบ่งเป็น การเปลี่ยนแปลงจากภายใน (immanent change) ซึ่งเกิดจากแรงผลักดันหรืออิทธิพลภายในระบบสังคม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการติดต่อจากภายนอก (contact change) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้ง ๒ ประเภทนี้ต่างได้ใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ซึ่งนับว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน จากสภาพที่ไม่น่าพึงพอใจมาสู่สภาพที่พึงพอใจ เพื่อช่วยเพิ่มรายได้ของประชาชน ตลอดจนยกระดับการครองชีพให้สูงขึ้น

ฉะนั้น สาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงคือ การสื่อสารคนในสังคมจะได้อบรมข่าวสารจากสื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นการฟังจากวิทยุหรืออ่านหนังสือพิมพ์ ทำให้คนในสังคมกำหนดหรือตกลงใจว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงความคิดไปสู่ระบบใหม่หรือไม่อย่างไร ซึ่งเป็นที่ทราบแล้วว่าหน้าที่ของการสื่อสารมวลชนไม่ว่าในสังคมใด มีหน้าที่ดังนี้

๑. การเสนอข่าวสาร (Information) เป็นบทบาทพื้นฐานของสื่อมวลชน ที่จะเสนอข่าวสารความเป็นไป และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกทั้งใกล้และไกลตัว แปลความข่าวสารที่ได้รับจากแหล่งเฉพาะ เช่น จากอุดมวิทยา นักสถิติ นักวิจัย ให้ประชาชนในสังคมเข้าใจได้ เป็นประโยชน์ในการปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้ด้วยดี เป็นต้น

๒. การมีส่วนร่วมในสังคม (Social Participation) สื่อมวลชนควรมีบทบาทในการพัฒนาความสำนึกทางสังคม (Social Consciousness) โดยมีพื้นฐานของการตระหนักรู้ (awareness) และการประยุกต์ใช้ปทัสฐาน (norms) และค่านิยม (values) ในสังคมให้เป็นที่เข้าใจและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมกับความแตกต่างของแต่ละบุคคล

^๑ Everett M. Rogers and Lynne Svenning, Modernization among Peasants : The Impact of Communication (New York : Holt Rinehart and Winston, Inc., 1969) p. 126.

๓. การอนุรักษ์และนวัตกรรม* (Preservation and Innovation) สื่อมวลชน นอกจากมีบทบาทในการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมแล้ว ยังควรมีบทบาทในการเสนอความคิดและค่านิยมใหม่ ๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม เพราะการพัฒนาสังคมต้องการนวัตกรรมเพิ่มขึ้นด้วย

๔. หน้าที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Functions) สื่อมวลชนมีหน้าที่ในการสื่อสารวัฒนธรรม (Cultural Communication) ได้แก่ แสดงออกตามสิทธิ์และแนวทางของแผนวัฒนธรรมต่าง ๆ และเพิ่มวัฒนธรรมประเพณีในการสร้างรูปแบบใหม่อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างอดีตของชาติกับวัฒนธรรมของมวลมนุษยชาติทั้งโลก

๕. ความบันเทิง และนันทนาการ (Entertainment and recreation) สื่อมวลชน มีหน้าที่ให้ความบันเทิง เป็นการคลายความเครียดให้แก่คนในสังคม

๖. หน้าที่เกี่ยวกับรัฐบาล (Government) สื่อมวลชนจะทำหน้าที่ในการสนองช่องทาง เพื่อให้มีการแพร่สะพัดของข่าวสาร เสนอแนวทาง ข้อคิดเห็นและการมีส่วนร่วมจกรัฐบาลสู่ประชาชน ประชาชนสู่รัฐบาล และระหว่างหน่วยงานบริหารของรัฐบาล

๗. การจัดการ (Management) สื่อมวลชนมีหน้าที่ในการจัดการอุตสาหกรรม การเกษตร การศึกษา และการบริการทางสังคม ให้ดำเนินไปอย่างมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ทั่วประเทศ. โดยเสนอข่าวสารให้เป็นที่รับรู้กันในสังคม ให้มีการปฏิบัติการ และมีการติดต่ออย่างสม่ำเสมอกับผู้ร่วมงาน.

๘. การเศรษฐกิจ (Economic affairs) สื่อมวลชนมีหน้าที่กระตุ้นทางด้าน การเกษตรและการค้า และฝึกกำลังคนและการแนะนำอาชีพการลงทุนต่าง ๆ อันเป็นหน้าที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ

๙. การศึกษา (Education) สื่อมวลชนช่วยให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต (Life-long Education) ประชาชนไม่จำเป็นต้องไปเรียนรู้ในสถาบันที่มีการสอนเท่านั้น

---

* นวัตกรรม หมายถึงสิ่งใหม่ที่สมาชิกของสังคม เห็นว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมของตนโดย อาจเป็นความคิด ทัศนคติ วิธีการปฏิบัติ การบริการ ผลผลิตสินค้า เทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเกษตร ด้านการตลาด ด้านภาษา เป็นต้น

นอกจากนี้ สื่อมวลชนยังเพิ่มพูนความทะเยอทะยานในชีวิต ทำให้ประชาชนเกิดความมุ่งมาดปรารถนาชีวิตที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ และเต็มใจแสวงหาโดยการทำงาน เพื่อให้บรรลุถึงสิ่งนั้น ขจัดความเชื่อองมงายต่อโชควาสนาและฤกษ์พิศาง และความกลัวต่อการเปลี่ยนแปลง

จากบทบาทของสื่อมวลชนในสังคมดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่า การที่สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดนั้น การสื่อสารเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง ดังที่ Guy Hunter ผู้ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบทวีปเอเชียและแอฟริกา กล่าวว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจเกิดขึ้น เมื่อหมู่บ้านนั้นมีน้ำใช้ มีถนนหนทาง โรงงาน เครื่องกำเนิดไฟฟ้า หรือขยายเติบโตจนกลายเป็นเมือง^๑ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะนำความเจริญไปสู่ท้องถิ่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบเป็นทางการ ซึ่งสามารถกระตุ้นและส่งเสริมความเป็นอยู่ของชาวชนบทให้ดีขึ้น นั่นคือ การสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทร่วมในการเปลี่ยนแปลงแล้ว ฉะนั้นการสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงมีอิทธิพลต่อกัน กล่าวคือ เมื่อใดก็ตามที่คนเริ่มมีโอกาสทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น การเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดขึ้นไม่มากนักน้อย โดยเฉพาะในสิ่งที่เกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนการกระทำของคน^๒ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลย่อมมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางระดับสังคม เพราะระบบสังคมย่อมประกอบและดำเนินไปด้วยบุคคลซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กัน ผลกระทบของการสื่อสารที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น จะมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่งสิ่งที่แสดงถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ก็คือ การนำเครื่องจักรกลมาใช้เพิ่มขึ้นมีการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจที่อาศัยการเกษตรและป่าไม้เป็นเศรษฐกิจที่อาศัยทรัพยากรใต้ดิน ระดับการผลิตเพิ่มขึ้นพร้อม ๆ กับการขยายตัวของตลาด เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความคิดที่ซึ้นกว่าเดิมทุกชนิดอย่างน้อยที่สุดต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงนิสัยเก่า ๆ การกระทำต่าง ๆ ไปสู่พฤติกรรมใหม่ ๆ นักสังคมศาสตร์มีแนวความคิดเห็นในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจต่างไปจากนักเศรษฐศาสตร์ โดยเน้นความสำคัญแก่บทบาทของปัจจัยที่มีใช้ทางเศรษฐกิจ (Non Economic Factors) ในการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้น เช่น Adelman และ Morris ซึ่งให้เห็นว่า ปัจจัยทางค้ำสังคม

^๑ G. Hunter, Modernizing Peasant Societies (London : Oxford University Press, 1969), p. 44.

^๒ ศิริชัย ศิริภาวะ, "การสื่อสาร" ใน มนุษย์กับสังคม. รวบรวมโดย สุจิต บุญบงการ และคณะ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาฯ, ๒๕๒๐).

และการเมืองมีผลต่อการดำเนินงานทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคมและการเมืองของประเทศ ส่วน David McClelland เชื่อว่าถ้าสังคมใดมีคนที่ต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต (Need for Achievement) มาก ย่อมกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคเพื่อพัฒนาประเทศได้มาก^๑ ฉะนั้นทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ไม่สามารถดำเนินไปได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากเครือข่ายการสื่อสาร อาจกล่าวได้ว่า การสื่อสาร "เป็นทั้งดัชนีของการเปลี่ยนแปลงและเป็นเครื่องมือหรือวิธีการของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคมทั้งหมด"^๒ ดังที่ Schramm ได้กล่าวอย่างมั่นใจว่า "สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นเครื่องมือในการให้บริการเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สื่อมวลชนสามารถช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ ก็คือ การเปลี่ยนไปสู่ชนธรรมนิยมและวิธีการปฏิบัติใหม่ และในบางกรณีก็เปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ต่างไปจากเดิม แต่ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมเหล่านี้จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในทัศนคติ ความเชื่อ ความชำนาญ และบรรทัดฐานของสังคมเสียก่อน"^๓

ดังนั้นการสื่อสารในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ Debmond Fisher และ Stanley Itarvis กล่าวว่า เราสามารถปรับปรุงหรือเพิ่มจำนวนของการพัฒนาให้มากขึ้นได้หากใช้การสื่อสาร^๔ และการสื่อสารมีผลโดยตรงต่อกระบวนการขั้นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นั่นคือ การสื่อสารจะเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ เพราะการสื่อสารมีอิทธิพลต่อความ

^๑ พิพิธ คุภพิพัฒน์, "การพัฒนาเศรษฐกิจ : ความหมาย แนวความคิดทางทฤษฎีและการส่งผลของทฤษฎีในทางปฏิบัติ" ในสังคมศาสตร์กับการพัฒนาประเทศ. รวบรวมโดย สนิท สมัครการ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๖๖-๖๗.

^๒ D. Lerner, The Passing of Traditional Society. (New York : The Free Press, 1958), p. 56.

^๓ W. Schramm, Mass Media and National Development. (California : Stanford University Press, 1969), p. 114.

^๔ กิติมา สุรสุนธิ, รูปแบบแผนการสื่อสารในงานพัฒนา (กรุงเทพมหานคร : คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔.

คิดของคน และมีผลต่อการกำหนดโลกทัศน์ของคน ผลของการสื่อสารในระดับบุคคลนั้นมักปรากฏออกมาในรูปของการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของคน เกี่ยวกับประเด็นหัวข้อ หรือปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนผลของการสื่อสารในระดับส่วนรวมนั้นมุ่งเน้นผลของการสื่อสารกับปรากฏการณ์ทางสังคมอื่น ๆ เช่น ผลของการสื่อสารมวลชนกับสังคมมวลชน (mass society) และวัฒนธรรมมวลชน (mass culture) ปัญหาที่มีผู้ค้นคว้ามากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา ก็คือ ผลของสื่อมวลชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือการพัฒนา มีนักวิชาการที่มีชื่อเสียงหลายคนเสนอไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม และการพัฒนาประเทศนั้นเกิดขึ้นเนื่องจาก ผลของการสื่อสาร ซึ่งควรคำนึงถึงปัจจัยเวลาโดยแยกออกเป็น "ผลระยะสั้น" (short effect) และผลระยะยาว (long-term effect) ด้านผลระยะสั้น เช่น การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การชักจูงให้ยอมรับความคิด การปฏิบัติ การปลูกฝังความเชื่อ เป็นต้น ส่วนผลระยะยาวนั้นนักวิชาการทั้งหลายเชื่อว่า สื่อมวลชนมีผลอย่างมากในระยะยาว เช่น ผลของสื่อมวลชนต่อการสร้าง "บรรยากาศของกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่" ในประเทศที่กำลังพัฒนา การสื่อสารจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการส่งเสริมให้ได้มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ การสื่อสารเป็นตัวเชื่อมที่สำคัญยิ่งระหว่างการนำเอาแนวความคิดจากสังคมภายนอกเข้าไปสู่หมู่บ้าน และเป็นปัจจัยสำคัญในการแพร่กระจายแนวความคิดทั้งภายในหมู่บ้าน ดังนั้น การทำให้ทันสมัยเมื่อมองในอีกมุมหนึ่ง ก็คือ กระบวนการสื่อสาร นั่นเอง^๑

สรุปจากแนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารกับการพัฒนาสภาพสังคม กล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านสังคม ซึ่งต่างมีอิทธิพลต่อกัน และมีผลกระทบต่อพัฒนาด้านอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลง สภาพเศรษฐกิจก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีปัจจัยแฝงที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั่นก็คือ ความต้องการความสำเร็จของคนในสังคมนั้น ๆ ซึ่งเป็นผลมาจาก การที่คนในสังคมได้มีการติดต่อสื่อสาร และการติดต่อสื่อสารก่อให้เกิดกำลังใจ และเกิดความหวังแก่คนในสังคมทำให้มีลักษณะที่จะกลายเป็นสังคมสมัยใหม่ได้ ฉะนั้น การสื่อสารก่อให้เกิดลักษณะที่เรียกว่า ทันสมัย และความทันสมัยของคนก็ก่อให้เกิดการพัฒนาสภาพสังคมของกลุ่มคนในสังคมได้เช่นเดียวกัน

^๑ Rogers and Svenning, Modernization Among Peasants.....,

งานวิจัยในประเทศ

พัชนี เขยจรรยา^๑ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับความเป็นเมือง การเปิดรับข่าวสาร และความทันสมัยของประชาชนทั้งในเขตเมืองและนอกเขตเมือง ในส่วนที่เกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารและความทันสมัยพบว่า การเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความทันสมัย

ถิรนันท์ อนวัชศิริวงศ์^๒ ศึกษาอิทธิพลทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากรและสื่อมวลชนที่มีต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม พบว่า ระดับการเปิดรับสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมในทางเดียวกัน คือผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนในระดับสูงมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นมากกว่าผู้ที่มีการเปิดรับสื่อมวลชนในระดับต่ำกว่าและความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เป็นลักษณะความสัมพันธ์ของอิทธิพลในด้านค่านิยมสมัยใหม่ด้วย คือ ผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับที่สูงกว่าจะมีการเลื่อนชั้นมากกว่าผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับที่ต่ำกว่า แต่ก็ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก ส่วนในด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง พบว่า ไม่มีอิทธิพลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นของประชากร

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข^๓ ได้ทำการศึกษานุคคณ ๔ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มชาวนาที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในขณะที่มีกลุ่มเกษตรกรตั้งอยู่ กลุ่มชาวนาในท้องถิ่นที่ไม่มีกลุ่มเกษตรกรตั้งอยู่ และชาวนชนบทที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในหมู่บ้าน ๒ แห่งที่จังหวัดขอนแก่น

^๑ พัทณี เขยจรรยา, "ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเมือง การเปิดรับข่าวสารและความทันสมัยของประชาชน : ศึกษากรณีประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกบริหารวิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๕), หน้า ๖, ๗, ๑๐.

^๒ ถิรนันท์ อนวัชศิริวงศ์, "อิทธิพลทางเศรษฐกิจ ประชากร และสื่อมวลชนที่มีต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม : ศึกษาเฉพาะอำเภอธัญบุรี และอำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕.

^๓ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมแบบดั้งเดิมที่กำลังเปลี่ยนแปลง : การศึกษาหมู่บ้าน ๒ แห่งในจังหวัดขอนแก่น (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาสังคมบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๔-๑๑.

โดยทำการศึกษาในเรื่องความทันสมัย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นประเพณีแบบดั้งเดิม (Tradition) ขั้นเปลี่ยนผ่าน (Transitional) และขั้นทันสมัย (Modernity) สำหรับปัจจัยในการพิจารณาความทันสมัยนั้น สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ศึกษาตามแนวความคิดของ Alex Inkeles คือพิจารณาการทำให้ทันสมัย ๒ ด้านได้แก่ ด้านวัตถุ (External) และด้านจิตใจ (Internal)

ด้านวัตถุหรือ External Modernization ได้แก่

- ก. การอ่านออกเขียนได้
- ข. เทคโนโลยีหรือประยุกต์วิทยา
- ค. แบบแผนการทำนา
- ง. สุขภาพและอนามัย
- จ. การจ้างแรงงาน
- ฉ. แบบแผนครอบครัว

ด้านจิตใจ Internal Modernization ได้แก่

- ก. การเห็นคุณค่าของการศึกษา
- ข. การยอมรับนวัตกรรมและความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลง
- ค. ความนิยมในการทำงานอย่างจริงจัง
- ง. การนับถือศาสนาอย่างมีเหตุผล
- จ. คติปัจเจกบุคคล หมายถึงการคาดคะเนสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเชื่อมั่นในตัวเอง
- ฉ. การคำนึงบทบาทหน้าที่ของครอบครัว

นอกจากนี้ได้ศึกษาโลกทัศน์ (World views) ของชาวชนบทที่มีต่อความทันสมัย ได้แก่^๑

- ๑.๑ แบบแผนการดำเนินชีวิตอยู่ในขั้นกำลังเปลี่ยนผ่าน

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘-๑๑๐.

๑.๒ การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านจิตใจนั้น ระบบประเพณีแบบดั้งเดิมไม่มีเลย แต่มีในชั้นทันสมัย (รอยละ ๔.๑๓)

๑.๓ ปัจจัยที่มีผลต่อการทำให้ทันสมัยด้านจิตใจ อายุ ขนาดครัวเรือน ประสบการณ์ทำงาน การท่องเที่ยว การเปิดรับสื่อมวลชนนั้น ผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับกลุ่มอื่น ๆ ปรากฏว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่าโดยทั่วไป ชาวชนบทต่างก็มีปัจจัยดังกล่าวที่จะเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านจิตใจ

๑.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยด้านแบบแผนการดำเนินชีวิต (ด้านวัตถุ) กับด้านจิตใจยังสับสนกันอยู่ กล่าวคือ ชาวชนบทมีแนวโน้มการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านจิตใจสูงกว่า

๑.๕ ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องระดับการศึกษาประยุกต์วิทยา แบบแผนการทำนา สุขภาพอนามัย การจ้างแรงงาน แบบแผนครอบครัว ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ การเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ไม่ทำให้มีความเป็นอยู่และความรู้สึกนึกคิดแตกต่างไปจากชาวชนบททั่วไป

๑.๖ ลักษณะของการนับถือศาสนาอย่างมีเหตุผล คติปัจเจกบุคคล และการคำนึงบทบาทการหน้าที่ของครอบครัวของชาวชนบทโดยทั่วไปยังต่ำกว่าเรื่องอื่น ๆ

๑.๗ การศึกษาและประยุกต์วิทยามีส่วนทำให้ชาวชนบท เป็นคนทันสมัย

บุษบา สุธีธร^๑ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสารกับความทันสมัยของผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะผู้นำท้องถิ่นที่เข้าเรียนในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการปกครองท้องถิ่น รุ่นที่ ๑ ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ผลการวิจัยพบว่า

๑. การติดต่อกับสังคมภายนอก การสื่อสารระหว่างบุคคล มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชนเป็นค่าบวก ส่วนอายุและระดับการศึกษาเดิม พบว่าไม่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ ความแตกต่างด้านอายุหรือระดับการศึกษาเดิมไม่

---

^๑ บุษบา สุธีธร, ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสารกับความทันสมัยของผู้นำท้องถิ่น (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), (บทคัดย่อ)

สามารถใช้เป็นตัวชี้ให้เห็นแนวโน้มของการเปิดรับสื่อมวลชนได้

๒. คนที่มีพื้นการศึกษาสูงหรือมีการติดต่อสังคมภายนอกสูงหรือมีการสื่อสารระหว่างบุคคลสูงมีแนวโน้มที่จะมีความทันสมัยในระดับสูง แต่สำหรับความแตกต่างด้านอายุ ไม่สามารถใช้เป็นตัวชี้ให้เห็นแนวโน้มของระดับความทันสมัยได้

๓. คนที่มีการเปิดรับสื่อมวลชนในระดับสูง มีแนวโน้มที่จะมีความทันสมัยในระดับสูงด้วย

๔. ค่าความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาเดิม อายุ การติดต่อกับสังคมภายนอก การสื่อสารระหว่างบุคคลแต่ละตัวแปรกับความทันสมัย เมื่อควบคุมความสัมพันธ์ของการเปิดรับสื่อมวลชน พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนเป็นตัวแปรแทรกในกระบวนการทำให้ทันสมัย

๕. การเปิดรับสื่อมวลชนเป็นตัวแปรที่อธิบายความทันสมัยได้ดีที่สุด โดยเฉพาะการเปิดรับหนังสือพิมพ์

สรรรค์รวิ คชาชีวะ^๑ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสารกับความทันสมัยของประชาชนในท้องที่บางชน เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่ทำนา และกลุ่มที่ทำงานในโรงงาน ผลการวิจัยพบว่า

๑. ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อความทันสมัย เมื่อพิจารณารวมทั้งสองกลุ่มอาชีพ เรียงลำดับความสำคัญดังนี้ (๑) การเปิดรับสื่อมวลชน (๒) การสื่อสารระหว่างบุคคล (๓) การศึกษา (๔) เพศชาย และ (๕) การปลีกตัวออกจากสังคมในระดับต่ำ

๒. ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เมื่อพิจารณารวมทั้งสองกลุ่ม คือ การปลีกตัวออกจากสังคม

---

^๑ สรรรค์รวิ คชาชีวะ, "ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสารกับความทันสมัยของประชาชนในท้องที่บางชน เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑-๑ (บทคัดย่อ)

๓. ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงและการยอมรับนวัตกรรม เมื่อพิจารณาทั้ง ๒ กลุ่มอาชีพคือ การเปิดรับสื่อมวลชน

๔. ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อการเข้าใจบทบาทผู้อื่น เมื่อพิจารณาทั้งสองกลุ่มอาชีพ คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล

๕. ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อความมุ่งหวังในการประกอบอาชีพ เมื่อพิจารณาทั้งสองกลุ่มอาชีพ คือ การอ่านหนังสือพิมพ์

งานวิจัยต่างประเทศ

การศึกษาของ Deutschmann และ Mc Nelly^๑ ใช้วิธีทางสถิติแบบการวิเคราะห์องค์ประกอบ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะบางประการของการทำให้ทันสมัยในระดับปัจเจกบุคคล พบว่าตัวแปรในทางการสื่อสารและตัวแปรที่เกี่ยวกับการทำให้ทันสมัย ต่างมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลซึ่งกันและกันอย่างมีนัยสำคัญ

Inkeles และ Smith^๒ ได้ให้รายละเอียดถึงการที่คนได้เข้ามาสัมพันธ์กับสื่อมวลชน และถูกสื่อมวลชนเข้ามามีอิทธิพลกลายเป็นคนสมัยใหม่ สื่อมวลชนนำเอาข่าวสารใหม่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตสมัยใหม่ในหลายแง่หลายมุม สื่อมวลชนเปิดบุคคลเข้าสู่ความคิดใหม่ แสดงให้เห็นถึงวิธีการใหม่ ๆ ในการดำเนินชีวิต แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จซึ่งหมายถึง ความมีประสิทธิภาพในการดำรงชีวิต เปิดเผยและค้นหาความคิดเห็นที่มาจากหลายด้าน กระตุ้นและพิจารณาความเหมาะสมต่อความทะเยอทะยานสำหรับการศึกษาและการเคลื่อนย้ายของประชากร ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากสื่อมวลชนที่ทำให้คนเป็นคนสมัยใหม่ ถ้าบุคคลนั้นเปิดรับสื่อมวลชน

^๑ P. J. Deutschmann and J. T. Mc Nelly in L. R. Beltran, op, cit, p. 20 อ้างถึงในเสถียร เขยประทับ, ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและการพัฒนา (คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖).

^๒ Alex Inkeles and David H. Smith, Becoming Modern (Cambridge, Massachusettes : Harvard University Press, 1974), p. 152.

Shing Yih^๑ วิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อกับระดับความทันสมัยใน
ไต้หวัน พบว่า ปริมาณการเปิดรับสื่อและเนื้อหาของข่าวสารมีความสัมพันธ์กับระดับความทันสมัย
ของบุคคล

Keith Yadav และ Ascroft ซึ่งทำการวิจัยโดยใช้ข้อมูลจากประเทศเคนยาและ
อินเดีย พบว่า ก) การเข้าถึงสื่อมวลชนทำหน้าที่เหมือนตัวแปรสอดแทรก (Intervening
variable) ในแบบจำลองของการทำให้ทันสมัย ข) สิ่งที่สามารถอธิบายความแปรปรวนหรือ
ความแตกต่างในการเข้าถึงสื่อได้ดีที่สุดก็คือ การมีลักษณะสากล การอ่านออกเขียนได้ และ
การศึกษาและการเข้าถึงสื่อเป็นตัวทำนายหรือตัวกำหนดระดับของความรวดเร็วในการยอมรับ
นวัตกรรมและแรงจูงใจที่จะทำอะไรให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ดีที่สุด^๒

Rose K. Goldsen และ Max Ralis^๓ ได้ทำการศึกษาเรื่องการยอมรับนวัตกรรม
ของประชาชนในท้องที่บางชน เมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๕ ได้แก่การยอมรับนวัตกรรมทางด้านเกษตรกรรม
และการรู้จักใช้บริการของคลินิกและโรงพยาบาล จากการศึกษาพบว่า ๑) การใช้เครื่องจักร
มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจสูง (high motivation) และมีความสัมพันธ์กับขนาดของเมือง

---

^๑ Shing Yig, "Analysis of Relationship between Media Exposure
and the Degree of Modernization in Suburb of Taipei", Research on Mass
Communication in Taiwan and Hongkong by Chu Goodwin C.U.A., East-West
Communication Institute, 1977), p. 129.

^๒ R. F. Keith, D. P. Yadav, and J. R. Ascroft, "Mass Media
Exposure and Modernization Among Villages in Three Developing Countries
: Towards Cross-National Generalizations", in D. K. Berlo, ed., Mass
Communication and the Development of Nations (East Lansing : Michigan
State University, 1966).

^๓ Rose K. Goldsen and Max Ralis, Factors Related to Acceptance
of Innovations in Bang Chan, Thailand : Analysis of a Survey Conducted
by the Cornell Cross-Cultural Methodology Project, May 1955, (New York :
Department of Far Eastern Studies, Cornell University, 1957), pp. 36-37.

๒) การยอมรับเครื่องจักรที่ใช้แกสโซลีนไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมทางด้านเกษตรกรรมอื่น ๆ (ได้แก่ การใช้ปุ๋ย การเพาะเห็ด การเลี้ยงปลา) และมีความสัมพันธ์เพียงเล็กน้อยกับการยอมรับนวัตกรรมทางด้านการใช้บริการจากโรงพยาบาลและคลินิก นอกจากนี้ การยอมรับเครื่องจักรที่ใช้แกสโซลีนมีความสัมพันธ์น้อยมากกับการนับจำนวนการเพาะเห็ด ๓) กลุ่มชาวนาที่รู้จักใช้เครื่องจักรจะเป็นกลุ่มที่มีระดับทางเศรษฐกิจสูง ระดับการอ่านออกเขียนได้สูง การยอมรับแบบแผนการค้าเดินชีวิตแบบชุมชนเมืองสูงกว่า และมีการเปิดรับสื่อมวลชนและติดต่อกับคนในสังคมสูงกว่าชาวนาที่มีระดับตรงข้าม ดังกล่าว และกลุ่มชาวนาที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้อยู่ในกลุ่มที่รู้จักใช้เครื่องจักรก็ต่อ เมื่อมีการติดต่อกับชุมชนเมืองมากขึ้น

ในการศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านสองแห่งในอินเดีย Rao พบว่ามีสหสัมพันธ์อย่างเด่นชัดระหว่างการพัฒนาด้านการสื่อสารกับการพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ข้อมูลจากการศึกษาของเขาสนับสนุนความเชื่อว่า ขณะที่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจนำไปสู่การมีข่าวสารเพิ่มขึ้น ในทางกลับกันการมีข่าวสารเพิ่มขึ้นก็ช่วยทำให้การพัฒนาด้านเศรษฐกิจก้าวหน้าขึ้นไปอีก และปฏิภริยาสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทั้งสองด้านนี้มีลักษณะที่เป็นอยู่ตลอดเวลาและทวีสะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ^๑

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ Y. V. L. Rao, Communication and Development : A Study of Two Indian Villages (Minneapolis : University of Minnesota Press, 1966).